УДК 338.46

В.В. Петренко

Оцінка потенціалу підвищення ступеня екологічності сфери послуг територій

Запропоновано теоретико-методичний підхід до оцінки потенціалу підвищення ступеня екологічності сфери послуг території.

Ключові слова: екологічність, коефіцієнт, моніторинг, послуга, потенціал, територія.

Постановка проблеми

У сучасних умовах вагомим аспектом економічного зростання виступає сфера послуг, оскільки її питома вага у ВВП України перевищує 50%. Тим самим якісні характеристики сфери послуг впливають на стабільність внутрішнього споживчого ринку і рівень соціальної напруги в суспільстві. Виходячи з цього, виникає необхідність проведення оцінки потенційних можливостей розвитку сфери послуг на державному та регіональному рівнях з метою виявлення фактичного і потенційного рівнів її розвитку. Для підтримання конкурентоспроможності і забезпечення інвестиційної привабливості регіонів за умови ефективного використання існуючих резервів їх зростання, виникає необхідність урахування наслідків екологічної та ресурсної кризи. Тому актуальним напрямом наукових досліджень є економічна оцінка потенціалу підвищення ступеня екологічності сфери послуг територій.

Враховуючи вищевикладене, поставлено мету розроблення теоретико-методичного підходу до економічної оцінки рівня потенціалу екологічності послуг з урахуванням рівня екологічності території.

Викладення основного матеріалу

У сучасних умовах розвитку України значно підвищується роль регіонів (територій), що робить актуальним аналіз їх економічного потенціалу. В той час не менш важливим є вивчення економічного потенціалу сфер та видів діяльності, представлених у регіоні.

Підвищення ролі екологічних послуг для економічного розвитку регіонів стає доцільним через те, що екодеструктивний вплив на довкілля призводить до втрат, незрівнянно більших, ніж витрати на його усунення, які здійснюються, зокрема, шляхом надання екологічних послуг і підвищення їх потенціалу для території. Таким чином, виникає необхідність проведення економічної діагностики рівня потенціалу підвищення ступеня екологічності сфери послуг територій.

Незважаючи на широту охоплених вченими проблем у даній галузі, без належної уваги залишаються питання вдосконалення існуючих підходів до обґрунтування та визначення рівня потенціалу підвищення ступеня екологічності сфери послуг територій.

Необґрунтовано не враховуються екологічні фактори, тобто рівень екологічності території, роль якого зростає у забезпеченні певного рівня потенціалу розвитку території. Урахування рівня екологічності територій є важливим етапом розроблення

Петренко Вікторія Вікторівна, асистент кафедри економіки Сумського державного університету.

© В.В. Петренко, 2009

підходів щодо оцінки рівня потенціалу сфери послуг.

На погляд автора, теоретико-методичний підхід до визначення рівня потенціалу підвищення ступеня екологічності сфери послуг території повинен мати такі характеристики:

- мати ознаки макромоделі, узагальнюючи показники, що характеризують розвиток сфери послуг території;
- повинен ґрунтуватися на показниках, наявних у відповідних звітних джерелах;
- характеризувати динаміку розвитку сфери послуг, базуючись на даних за декілька років;
- бути стохастичною (враховувати наявність випадкових впливів на досліджувані показники), структурною (відображати структуру об'єктів), дескриптивною (пояснювати фактори, стан, прогнози поведінки об'єкта дослідження).

Таким чином, на погляд автора, модель має базуватися на таких даних (табл. 1.).

Таблиця 1 – Вихідні дані для економічної оцінки потенціалу з урахуванням ступеня екологічності території

Номер області	Показник 1	Показник 2	…	Показник q
1	$A_{1,1}$	$A_{1,2}$	…	$A_{1,q}$
2	$A_{2,1}$	$A_{2,2}$	…	$A_{2,q}$
3	$A_{3,1}$	$A_{3,2}$	…	$A_{3,q}$
…	…	…	…	…
i	$A_{i,1}$	$A_{i,2}$	…	$A_{i,q}$
…	…	…	…	…
n	$A_{n,1}$	$A_{n,2}$	…	$A_{n,q}$

Примітки: n – кількість територій, беремо кількість регіонів України, n=27;

$A_{1,1}$, … ,$A_{n,q}$ – показники, що формують рівень потенціалу території;

q – кількість показників, що визначають рівень потенціалу сфери послуг, q=9

З метою виключення впливу територіальних диспропорцій розвитку доцільно розробити окремо підходи до визначення рівня потенціалу з урахуванням коефіцієнта екологічності територій [2]. При цьому для того, щоб не втратити можливість отримання комплексності оцінки в умовах сталого розвитку, пропонується кожний проміжний показник обчислювати як співвідношення фактичного значення показника певної області до загальноукраїнського його значення:

$$I_{ij} = \frac{A_{ij}}{A_{ukr}}, \tag{1}$$

де I_{ij} – проміжний індексний показник потенціалу підвищення ступеня екологічності сфери послуг по *i*-й області та *j*-му показнику;

A_{ij} – натуральне значення *j*-го показника, що формує рівень потенціалу *i*-ї території;

$A_{ukr.j}$ – натуральне значення *j*-го показника по Україні.

Визначення рівня потенціалу підвищення ступеня екологічності сфери послуг (ПЕП) в області пропонується проводити за формулою

$$ПЕП_i = \sqrt[q]{\prod_{j=1}^{q} I_{ij} \cdot \varphi}, \tag{2}$$

де φ – інтегрований коефіцієнт екологічності послуг.

Розрахунок інтегрованого коефіцієнта φ, на наш погляд, слід виконувати за трьома сценаріями – песимістичним $\varphi_{\min}$, найбільш ймовірним φ_{real} та оптимістичним $\varphi_{\max}$. Можливі значення для експертних оцінок щодо екологічності послуг:

$$\varphi_{\min} = \sqrt[d]{\prod_{l=1}^{d} \rho_l^{\min}},\ \varphi_{real} = \sqrt[d]{\prod_{l=1}^{d} \rho_l^{real}},\ \varphi_{\max} = \sqrt[d]{\prod_{l=1}^{d} \rho_l^{\max}}, \quad (3)$$

де $\varphi_{\min}$, φ_{real}, $\varphi_{\max}$ – значення інтегрованого коефіцієнта, визначеного для трьох сценаріїв;

$\rho_l^{\min}$, ρ_l^{real}, $\rho_l^{\max}$ – оцінки ступеня екологічності *l*-го виду послуги песимістичного, найбільш ймовірного і оптимістичного сценаріїв відповідно, $0 \le \rho_l \le 1$ (більше значення ρ_l характеризує більш високий рівень екологічності *l*-го виду послуги;

$\sqrt[d]{\prod_{l=1}^{d} \rho_l^{\min}}$, $\sqrt[d]{\prod_{l=1}^{d} \rho_l^{real}}$, $\sqrt[d]{\prod_{l=1}^{d} \rho_l^{\max}}$ – значення результатів оцінок *l*-ї послуги для *i*-ї території.

При цьому рівень потенціалу екологічності послуг в знаходиться в діапазоні

$$0 \le ПЕП_i \le ПЕП_i^{\max}. \quad (4)$$

Рівень потенціалу *i*-ї території $ППТ_i$ пропонується визначати шляхом поділу рівня потенціалу екологічності послуги $ПЕП_i$ на відповідний коефіцієнт екологічності K_i:

$$ППТ_i = \frac{ПЕП_i}{K_i}, \quad (5)$$

де K_i – коефіцієнт екологічності *i*-ї території, об'єктивний індикатор технологічного рівня виробництва, що залежить від декількох факторів [2]:

$$K_i = f(X_1; X_2; .....X_n). \quad (6)$$

Даний показник знаходиться в межах $0 \le K_i \le 1$ (більше значення K_i характеризує більш високий рівень забруднення території).

Характеристикою резерву збільшення потенціалу екологічності послуг, на погляд автора, може бути

$$\Delta ППТ = \sqrt[q]{\prod_{j=1}^{q} (ППТ_j^{\max} - ППТ_j^{cp})}, \quad (7)$$

$$ППТ_j^{cp} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^{n} I_{ij}}. \quad (8)$$

Виконання оцінки рівня потенціалу підвищення ступеня екологічності послуг території передбачає формування порівняльної бази. З урахуванням того, що за

більшістю показників не існує нормативної бази порівняння, як критерії порівняння пропонується взяти максимальне, мінімальне та середнє значення рівнів.

Для отримання порівняльної бази сформуємо максимальне значення рівня, оскільки мінімальним є 0. Щоб отримати максимальне значення, обираємо максимальні значення індикаторних показників за кожним показником для будь-якої території для кожного показника та множимо їх на відповідну вагу (за трьома варіантами – min, real, max):

$$\begin{aligned} ПЕП^{\max}_{\max^t_i} &= \sqrt[q]{\prod_{j=1}^{q} I^t_{\max_{ij}} \cdot \varphi^{\max}}, \\ ПЕП^{real}_{\max^t_i} &= \sqrt[q]{\prod_{j=1}^{q} I^t_{\max_{ij}} \cdot \varphi^{real}}, \\ ПЕП^{\min}_{\max^t_i} &= \sqrt[q]{\prod_{j=1}^{q} I^t_{\max_{ij}} \cdot \varphi^{\min}}. \end{aligned} \tag{9}$$

Максимальний рівень потенціалу підвищення ступеня екологічності сфери послуг *i*-ї території за трьома сценаріями $ППТ^{\max}_{\max^t_i}$, $ППТ^{real}_{\max^t_i}$, $ППТ^{\min}_{\max^t_i}$ визначаємо як відношення рівнів потенціалу $ПЕП^{\max}_{\max^t_i}$, $ПЕП^{real}_{\max^t_i}$, $ПЕП^{\min}_{\max^t_i}$ відповідно до мінімального серед оцінюваних регіонів України, коефіцієнта екологічності $K_{\min^t_i}$ території

$$\begin{aligned} ППТ^{\max}_{\max^t_i} &= \frac{ПЕП^{\max}_{\max^t_i}}{K_{\min^t_i}}, \\ ППТ^{real}_{\max^t_i} &= \frac{ПЕП^{real}_{\max^t_i}}{K_{\min^t_i}}, \\ ППТ^{\min}_{\max^t_i} &= \frac{ПЕП^{\min}_{\max^t_i}}{K_{\min^t_i}}, \end{aligned} \tag{10}$$

Після того як здійснено визначення мінімального, середнього та максимального значення рівня потенціалу підвищення ступеня екологічності сфери послуг території, пропонується провести групування цих показників для подальшого аналізу та прийняття ефективних управлінських рішень. Для проведення групування необхідно визначити перш за все кількості груп сукупності. Для цього використаємо формулу Гайєса:

$$m = \sqrt{i}, \tag{11}$$

де m – кількість груп у досліджуваній сукупності;
i – обсяг сукупності (кількість територій обстеження).

Після визначення кількості груп за принципом статистичної оцінки необхідно провести групування територій за формою, запропонованою у табл. 2.

Таблиця 2 – Підсумкове групування територій
при визначенні рівня потенціалу підвищення ступеня екологічності
сфери послуг з урахуванням коефіцієнта екологічності територій

Умовна класифікація рівня економічного потенціалу	$ППТ_n$	Назва території
1	Найбільше з обчислених	1
	…	…
	…	…
…	…	…
	…	…
n	…	…
	…	…
	Найменше з обчислених	*n*

Висновки

Автором запропоновано теоретико-методичний підхід до оцінки рівня потенціалу підвищення ступеня екологічності сфери послуг з урахуванням коефіцієнта екологічності території, який дозволяє формувати ефективну систему моніторингу з метою оцінки глибини економічних, соціальних чи екологічних проблем окремих територій та держав у цілому для визначення необхідності вжиття з боку влади дієвих заходів, а також відстежувати основні тенденції для забезпечення можливості прогнозування подальшого розвитку при складанні стратегічних програм та оперативного вирішення поточних екопроблем територій.

1. *Маркетинг:* бакалаврський курс : навч. посібник ; за ред. д.е.н., проф. С. М. Ілляшенка. – Суми : ВТД «Університетська книга». – 2004. – 976 с.
2. *Петренко В. В.* Оцінка галузевого економічного потенціалу / В. В. Петренко // Механізм регулювання економіки. – 2009. – № 1. – С. 203–207.
3. *Экономический* потенциал региона: анализ, оценка, диагностика : монография / [Тищенко А. Н., Кизим Н. А., Кубах А. И., Давыскиба Е. В.]. – Харьков : ИД «ИНЖЕК», 2005. – 176 с.

Отримано 10.11.2009 р.

В.В. Петренко

Оценка потенциала повышения степени экологичности сферы услуг территорий

Предложено теоретико-методический подход к оценке потенциала повышения степени экологичности сферы услуг территории.

Ключевые слова: коэффициент, мониторинг, услуга, потенциал, территория, экологичность.